

Radovan Vidović
Split

PRIMJER DVOSTRUKOG RAZLIČITOG NAGLASKA U SPLITSKOM ČAKAVSKOM GOVORU (VERNAKULARU) PRVE POLOVICE XX. STOLJEĆA*

UDK 800.87.801.1.

Rukopis primljen za tisak 29. svibnja 1992.

Čakavska rič, Split, 1992, 2.

1.

Stalnim i sve većim pritjecanjem štokavskog pučanstva iz bliže i dalje okolice u Split, osobito nakon velikih mletačko-turskih ratova u 17. i 18. stoljeću, splitski je govor sve više i brže gubio svoje primarne čakavske osobine. Nakon propasti Venecije, za vrijeme austrijske vladavine pa i u dvadesetom stoljeću ti su se procesi još ubrzali i intenzivirali, tako da se u drugoj polovici ovoga stoljeća splitski vernakular, osobito u ustima mlađih naraštaja, više ne može nazvati čakavskim. U najboljem slučaju zaslužuje naziv štokavoidnog čakavskog, polučakavskog idioma. Već su migracijski procesi u prvoj polovici našega stoljeća pokazivali da će pridošlice, dakle oni koji nisu rođeni u Splitu, uskoro prevladati nad onima koji su u njemu rođeni, a to se obistinilo nakon drugoga svjetskog rata.

2.

S obzirom na svrhu ovoga rada ovdje ćemo obratiti pažnju na mišljenja iznesena u jednoj novijoj studentskoj anketi, na zapažanja, utiske, reakcije obiju strana, tj. »došljačke« i »starosjedilačke« (one s »kolinon«) koje su uzrokovane

* Dio rada kojemu je naslov *Nacrta za dijakronijski pregled splitskog govora u razdoblju 1880-1941.* g. za projekat »Splitska regija od 1880-1941«, Filozofski fakultet Split (1992). Financira ga fond znanosti Republike Hrvatske, nosilac mu je Sveučilište u Splitu.

prvenstveno lingvističkim razlikama, značajkama što ih pojedinci zapažaju kao karakteristična obilježja »onih drugih«, njihova sociolingvistička porijekla i habitusa, a što im se, po subjektivnim kriterijima kvalificira kao otklon od nekog zamišljenog standarda bilo općenito civilizacijskog bilo standardno-lingvističkog, i to na različitim razinama.

U ovim se tekstovima vrlo često pojavljuje imenica *Vlaj* (*vlaj*), kao etnonim ili opća imenica, te njezin ktetik *vlaški*. Ti leksemi imaju i u Dalmaciji i izvan nje svoju dugu povijest, rasno-etničku, nacionalnu, lingvističko-terminološku itd., a obilna je i znanstvena literatura koja se time bavi. U Splitu i okolici u prvom redu znači svakoga stanovnika kopnenog dijela Dalmacije, osobito brđanina iz neposrednog zaleđa Splita, ali isto tako je vrlo prošireno njezino metaforičko značenje i metaforička upotreba, izrazito pejorativne, prezirne i uvredljive konotacije, pa označuje svaku osobu, bez obzira na porijeklo, koja je prosta, neuka, prljava, divlja, vulgarna, agresivna, koja se ne ponaša civilizirano, urbano, uglađeno, fino. U takvom izrazito omalovažavajućem, pogrdnom i vrlo često uvredljivom značenju ona se redovito pojavljuje u tekstovima studentske populacije, pa gotovo i nema studenta došljaka iz splitskog zaleđa, bližega ili daljeg, koji se nije na ovaj ili onaj način osvrnuo na taj problem te iznio svoje iskustvo i svoje mišljenje. Budući da su to u velikoj većini iskustva studenata upravo došljaka, i to iz kopnenoga dijela Dalmacije, takva su i velikim dijelom i njihova svjedočanstva i isповijesti.

Tko imalo pozna suvremeni splitski govor većine splitskih mladih, studenata, lako će zapaziti da su razlike između toga »splitskog« govora i govora njihovih vršnjaka studenata porijeklom iz Zagore (bar morfološki) manje nego što su razlike između »splitskoga« i govora njihovih vršnjaka, pravih čakavaca sa srednjodalmatinskih otoka pred Splitom. Pa ipak nekoliko je studenata iz Zagore istaknulo da samo štakavsko-ikavski u ustima Zagoraca pobuđuje podsmijeh i porugu. Nisu, dakle, (samo) lingvistički razlozi, ili nepoznavanje *bāzā*, uzrokom takvom ponašanju prema došljacima iz Zagore (»Vlajima«). Uzroci su kompleksniji i dublji. U prvom redu tu je stari antagonistički kompleks koji nastaje u sudaru između sela i grada, ruralne i urbane civilizacije. Ponavljam da je također vrlo važan podcjenjivački odnos i ponašanje prvog naraštaja seoskih doseljenika prema drugome. To se vidi u mnogim izjavama i svjedočanstvima koja se ovdje navode, a terminološki se iskazuje u razlikovanju »pravih (starih) Splićana« od »navrnutih Splićana«.

Navest ćemo nekoliko kraćih citata, koji su karakteristični po tome što ističu jezični kriterij u razlikovanju između doseljenika i starosjedilaca, a ujedno opisuju kako te razlike doživljuju obje strane:

»Nije potrebno biti posebno tituliran pa da se pretpostavi, po naglasku, da su iz naše Zagore. Ona je samom svojom rečenicom pokazala svoje porijeklo...«

»Djevojka sa sela došla je prijateljici u Split u posjet. Naveče su pošle na neku zabavu, a ova joj je rekla: – Molim te lijepo se ponašaj. Pokušaj bar malo govoriti splitski da me ne osramotiš...«

»Najmanje su mi se sviđjeli 'novi' Splićani (iako sama spadam u 'nove') koji su tu stigli tek jučer, a već danas nakazno iskrivljuju svoj govor misleći da će tako postati 'stari' Splićani...«

»Primijetio sam da su ti mladi došljaci imali problema s načinom govora. Iako su i sami bili svjesni toga, pa čak i težili približavanju uobičajenom govoru za splitsko područje, nisu uspijevali (kao ni s odjećom), pa su čak dolazili u komične situacije kada su u istoj rečenici upotrebili neku tipično splitsku riječ u kombinaciji sa npr. *nu, deder...* Bilo kako bilo, oni su se postepeno prilagođavali, a simptomatično je da je njihov govor najviše smetao onoj drugoj skupini došljaka čiji su se roditelji doselili u Split prije par decenija, a koji sebe smatraju Splićanima.«

»Sva moja društvenost i razdraganost bila je svezana zajedno s jezikom u mojim 'vlaškim' ustima i njihovu načinu govora. Jako dobro se i sad sjećam podsmjehivanja nekog 'navrnutog' Splićanina, kad sam ga jednom zamolila: – Molim te, reči Mariji da ja *iđen kući*. Od svega mi je preostalo da počnem učiti novu gramatiku, kao npr. 'meko' i 'tvrdo' *člč* za koje to tada još nikad nisam bila čula.«

»Čim progovoriš pokoju riječ koje nema u njihovom govoru ili žargonu, osjetiš da se tvom sugovorniku podigla lijeva obrva, da ti se obraća s dosadom i na izvjestan način te žali i potcjenjuje.«

»'Pravi Splićani' – čije bake i djedovi žive u nekom od sela naše Zagore – još su najgori od svih. Oni silom žele biti građani, ponašaju se tako, oblače, a tako se trude i da razgovaraju. Samo što im to uspijeva u jako maloj mjeri pa pružaju žalosnu sliku...«

»Na prvi pogled izgledala je isto kao i svi mi. Nije bilo ništa čudno u njenom načinu odijevanja ili u obliku frizure. Ali imala je to nešto što ju je razlikovalo od nas, a to je bio drugačiji akcent. Svi su je gledali sa visine i smijali su se njenom načinu govora iako je među njima (tim momcima i djevojkama) bilo najviše onih koji su se i sami doselili u Split radi pohađanja nastave.«

3.

Ovdje bih mogao ponoviti ono što sam zapazio i napisao pri redigiranju i akcentiranju knjige Ivana Kovačića (1897-1987) »Smij i suze starega Splita«, prije više od 20 godina.

U akcentiranju sam nailazio na teškoće, najviše zato što se u piščevu – kao i uopće u splitskom govoru – uz čakavski supstrat osjeća utjecaj nove štokavske akcentuacije, pa se to miješanje čuje gotovo u svakoj riječi, a najizrazitije se očituje u vrlo čestoj pojavi tzv. *Doppelakzenta* što ga je u čakavskim govorima već bio zapazio i opisao Milan Rešetar (*Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*, Wien 1900, str. 10-22, passim.).¹ Zapravo mnoge riječi i u samome Kovačićevu izgovoru mogu u ponovljenim realizacijama imati nekoliko akcenatskih varijanata:

- 1) s dvostrukim akcentom: *òt̃ac* (oba se podjednako čuju, najprošireniji, najčešći), *òt̃ac* (prvi je jači), *òt̃ac* (drugi je jači);
- 2) s jednim akcentom: *ot̃ac* (stariji oblik), *òtac* (noviji).

Da ne bih čitaoca zbunjivao *Doppelakzentima*, pokušavao sam od pisca ponovljenim izgovaranjem postići prevagu jednoga.

Čakavski akut u Splitu se dandanas, (samo u starijega svijeta), čuva, osobito:

- u genitivu jednine riječi što imaju deklinaciju kao »žena«: *rūkē, ženē, mōjē, Ānē, p̃rvē, dōbrē*, tu se ujedno dobro čuje i duljina na prvom slogu (to je ujedno i rijetka pojava izrazite duljine uopće u splitskom govoru);

- u instrumentalu istih riječi: *rukōn, ženōn, mojōn, Anōn, prvōn, dobrōn*;
- u infinitivu nekih glagola: *vazēst, smēst, pritrēst*,
- u genitivu množine, npr.: *vrīti, moji*. Čakavski akut je sačuvan i u drugim riječima i oblicima, ali ne tako izrazito, a, osim toga, kad nije na zadnjem slogu, često prelazi u dugosilazni: *jāl/jâ, ōn/ôn, dīl/dīl*, osobito kad je na jednosložnicama, inače rjeđe prelazi. Kad je čakavski akut na bilo kojemu drugom slogu, osim na zadnjemu, nije samo slabije izrazit nego i manje traje.

Hibridne značajke splitskoga govora dobro se vide i u kolebanju proklize: *u trī/ù tri, u tô/ù to*, ali s jačom tendencijom da se izbjegava prokliza.

Splitski, dakle, govor u ustima Ivana Kovačića ima šest akcenatskih mogućnosti: sva četiri književna akcenta (dakako, izraziti kratkouzlazni je najrjeđi), zatim čakavski akut, i to dva tipa: izraziti i trajan na kraju riječi a slabo izraziti i kraći na dugim slogovima, konačno ima riječi s dva akcenta (najčešće). Kako je Splitskinu moguće izgovoriti dva, često zaredom naglašena sloga – makar oni i ne bili jednako jaki – čini se da se ti slogovi izgovaraju *staccato*, to jest da između njih ima neka, makar vrlo malena, ali ipak stvarna stanika. Eksperimentalna bi istraživanja, uz pomoć instrumenata, mogla dati pouzdan odgovor.

Prije nekoliko godina, baveći se razgovornim jezikom mojih učenika u gimnaziji, bio sam opazio, osobito u učenica, da katkada naglašavaju enklitike, a pritajuju akcentat na naglašenoj jednosložnici ispred nje, iako su inače govorile uglavnom ispravno, to jest književnim jezikom, npr. »Ja ću vam...«* Slušajući Kovačićev izgovor utvrdio sam da je ta pojava u njega vrlo česta, tako da je i to jedna od bitnih značajki čakavskog supstrata.

Ovdje se daje početni odlomak Kovačićeva teksta u kojemu sam označio varijante što se mogu očekivati u razgovornom splitskom, od starije prema mlađim varijantama: *dolâc/dôlâc/dòlac* (Splitski govor ne razlikuje Č i Ć, bliži je izgovoru fonema Ć nego Ć, ovdje je pak izvršeno razdvajanje na Ć/Ć.)

U mōmen/mómen dvóru, Kamenīta/Kamēnīta ũlica brōj/brōj dvastīpe(t), žīvile su trī težāške obīteji u trī/ù tri kùće, dvī na jedân pòd, a je(d)nâ/jè(d)nâ/jè(d)nâ u potleūšicu/potleūšicu/potleūšicu. Tô je mōj/mōj rōd Kovačići.

Mojâ/mòjâ/mòja obītej na početku ovèga/òvèga/òvega víka sâstojala se o(d) dèse(t) dūš/dūš, strīca Antē o(d) sèdan dūš/dūš, obīteji stārega Osība/Ōsība, mōga đīda mlâjega brāta, o(d) pē(t) dūš/dūš, ōl u svè/ù sve dvastīdvi/dvâstīdvi dūše.

Bâš u tô vrīme – na početku víka – mōj/mōj otâc/òtâc/òtac podfīli se stānjen sa svojīn/svojīn starījin/stārījin/stārījin brāton Āntōn – mojiin/mojīn stricēn/strīcen – i pri diōbi dōbi je vèću kùću, mǎnje vrīdne zēmje i vèći dīl/dīl dūga. . . koji/kōji/kōji se sâstoja od po prilīci/prīlici ĳjadu austrijski fīorīni – jer u tô/ù to vrīme nâjdragocīnĳja/nâjdragocīnĳa/nâjdragocīnĳija stvār/stvār bīla/bīla je zemjâ/zēmjâ, tâko da bi težāci spomīnjali/spòmīnjali řīčicu/ũzričicu o zēmji i kùći ovāko: »Kùće tofīko/tòfīko da mōš potfīsnut glâvu, a zemjē kofīlo/kòfīlo mōš òn poglèdat!«

* O tome sam pisao u članku »O elementima govora splitskih učenika«, *Školski vjesnik*, Split, 1957, br. 9.

Kakò je mōj/mōj stríc/stríc Ante bì stariji/stariji/stariji o mōg/mōg à, pri diòbi je jema jáču ríč, pa vázme za sèbe mǎnju kùču sa zemjōn/zemjōn Břda i Pijàt/Pijàt/Pijat, a mī/mī dobijemo/dòbìjemo veću kùču i trí zemjice/zemjice/zemjice: Sućidar na jùgu i bùri i svàkon laudàči/laudàči, pa jòš Dùje i Spinùt. Sućidar je bì kolu-dràški/kolùdraški, a Dùje Gōspē/Góspe o(d) Kanpanèla. Spinùt su u prošlèmen/pròšlemu/pròšlon víku naši otkúpili o(d) demànija (držàve/držàve) na ràte. Sućidar, dolàc/dòlác/dòlac o(d) sèdan vrìti, nī/nī bi slàb, al je bì prevèć/prèvèć izlòžen/izlòžen bùri i jùgu da ni u dèse(t) gòdin nísì bì srìtan uspi(t)/ùspi(t) donìt(t)/donì(t) dōma d'òbru intràdu, jer bùra, jùgo, peronòšpera, zavijàča/zavijàča i ostàle nevòje/nèvòje ik bi se umíšale/umíšale da nan zagorčàju/zagòrčàju žìvòt. Dočìn/dòčìn/dòčìn stríčeva Břda pripàdali/pripàdali su Kapítulu, a Pijàt/Pijàt/Pijat mu je bìla/bìla bàščina o(d) svoj pē(t) vrìti, u kojōn/kojōn je uspiвала svàka frutarija/frutàrija. Uz kùču i trí mršàve/mršàve zèmje, kako čùjete, otàc/òtác/òtac me prìmi na dīl/dīl debòto/dèbòto do řadu fjorìni/fjòrìni dùga, svà vrìdnost, da je bìlo procínit, nī/nī vrídila za polovìcu/polòvìcu o(d) spomènutog/spomènutog dùga.

4.

Marko Uvodić je najplodniji pisac u splitskom vernikularu, o intimnom i javnom životu, k tome su u njega česti dijalozi. Osobito ih ima u humorističkim koserijama, u kojima su i jezično preuzeti *ex vivo*, iz sirove životne građe.

Uvodića, koji je rođen 1877, dijeli jedna generacija od Ivana Kovačića, koji je rođen 1897, pa se možemo lako uvjeriti, uspoređujući jezik jednoga i drugoga, osobito u leksiku i frazemima, da obojica pripadaju onom jezičnom sloju Splita, koji se još nije bio ni bitno ni mnogo promijenio.

Stoga nećemo pogriješiti ako u prozodijskoj analizi, u rekonstrukciji čitanja, upotrijebimo uglavnom iste kriterije i postupke kao u Kovačića. Drugim riječima, ako primijenimo istu, ili gotovo istu lekciju kao u naraštaj mlađega Kovačića.

Odabrao sam humorističku koseriju iz 1921. god. u kojoj Uvodić u obliku dopisa uredništvu lista »Grom« opisuje svoja putovanja, dogodovštine, zapažanja, susrete, sve u humorističkom tonu, oponašajući novinarstvo satirički i žargonski, živo dijaloški bocka Splitsane, prijatelje i znance, pa *ćakula* o maloj splitskoj i velikoj svjetskoj politici.

Komparirat ćemo i analizirati Uvodićev i Kovačićev tekst da vidimo u kakvu su prozodijskom međusobnom odnosu, osobito u *doppelakzentu* (dvostrukom različitom naglasku).

Kalkuta, 29.IV.1921.

»Govōri mi nikidan Mahàrāđa:

– Sutra ćemo poč malo na daje s vapóron pa ćemo s ljunfánton poč još daje, da vidite divje júde jùdoždere.

– Asti grāju, a koji su tō?

– To su jùdožderi ìti van mǎnjaðmeni, a zòvèdu ji Kǎnibali. Kǎ' zàbàsa koji bìli čòvik na nǐj, ùvātu ga, zàkòju, ispeču na ražanj kǎ kozle i izidu ga slaje vèn jǎ i vi pašticàdu s makarúniman.

– Ne grèn jǎ tamo!

– Ne bõjte se kǎ' ste s nàmon. Ja san prijatej nijjovoga knèza, a odvest cemo sobon jaku strǎžu.

Otiša san i to priko vòje.

Svašta li, Bože moj, čòvik mòre vidit i čut na òvòmen svitu! Pùtovali smo ča vapóron, ča pò suvu, dèbòto cìli dan. Ka' smo došli do jedne šume, počeli su tǐkat ù vas lèt i skupjat se okolo nǎs otí divjǐ judi, a vikali su kǎ u nǎs màškare. Mǐ se nismo skǎlǎli s lǐjunfǎnti dokle gòd nij doša nijjov knèz. Poslin desetak minùti eto ti grè on iz šume. Jema na glǎvi špančèru, visi mu kanočǎl i bajunl dò pása a iz pása mu viri još tri-čèter noža.

Jema nǐke gače s perùšinan i s dlakan, bračulète, grùb kǎ svi pasi. Kùs čòvika još za četer prsta višji i kǐšnǐji vèn Duje Pompadùr. Smǐje se a zubi su mu kǎ u konja.

Ka' je doša blizu, zàzvǐždja je jùstiman dèbòto kǎ širèna o'fabrike o'címènta, a svi su Kǎnibali pòklèkli i prignuli se do zemjè.

Mǐ smo ònda sašli i on se s Maharàðon pòzdrǎvi, ònda ga Maharàða dovèdè k meni i pristǎvi. Reče mu koji san i ča san i da sǎn iz Splita. Bilo mu je drago čut i u zadnje mi reče da sǎn dosta debel, da sigurno jǐn dobrǐ bokùni.

Ònda smo òtišli u šumu i ka' smo došli na jednu kǎ čistinu, tót se fermǎmo.

Koji san pùsti strǎj pòdnija!

Sve naokolo po zemji kòšćice i mertàške glave. Gòvõri mi polako Maharàða:

– Da ste ovòd došli prez mene, jùr biste se pekli na gràdèle kǎ tǐja. Nìkidǎn su ovako došla ovòd dva Ingłèza, pa sù ji ù čas deštrǐgǎli i nisu bili ovako debeli kǎ vi. Oni kanočǎl i špančèra ča jema knèz, ono je sigurno bilo nijjovo. Ča vas gledaju, strižu òčiman i sve pjucaju! Ča čèdu oni meusòbon govòrit: vidi kòšèti u onoga fùrèšta!

– Jè me jèdǎn malo prin i ušćǐnuja za niku stvǎr! Šjor Maharàða, amo mi ča!

– Dǎle smo došli, ne more se odmar ovako pòc. Ofèndǐ bi se knèz.

– Kvragu òn i oni i ovi nijjov vražji običaj jist juckòga mesa.

– A oni gòvõru da je slaje vèn ijedna naša pjǎtǎnca.

Uto dõjde knez k nan i reče nan da sedemo. Seli smo na stùre i jèmǎ san ča i vidit.

Užgali su veliku vatru a oni svi naokolo. Dva sviraju u diple a oni počeli bǎlǎt i skakat kǎ da su svi polúdili. Viču i deru se kǎ da su divje zviri da ti straj grè ǐpo ù kosti. Ònda su doveli velika četer, òvna i četer jarca, pa ji zǎklǎli i počeli peć na ražanj.

Sada su počele dòlǎzit i nijjove žènskè. Sve dèbòto gole s velikin tǐbùjin. Počele su mi se bečit i iskečívat zube. Dèbòto san se višje od nji prǐpǎ vèn o' mùškǐ. Počele su i one bǎlǎt i igrat se s mùškǐman.

Jedan sluga je počea tūc u jednu kâ p̃šūru, a knez nan gòvòri:

– Dòlàzu moje žene na vèčèru.

Gledan jā, a to ti grē, ni manje ni višje, ven trinājst nji.

– Āsti grāju, jemate trinajst žen!

– To je naš običaj, a ka' pojdete sutra ća, daròvāt ću van tri.

– Hvala van, ne more to kod nas bit. Bràvo, da jì dovedēn u Split i da izídu koga pa da pòjden u škāndal!

– Ja ću van daròvāt tri, ako ócete, vī jì ùzmīte, ako nećete, ònda ništa.

– Ništa, ništa, da òglādnū, pa da i mene o' drágosti izídu, oli bi jin vājālo stavit mužàrjòlu.

Utò døjde ovo njegovi trinajst žen, i sve dèbòto sedu okolo mene.

Pristāvija je døjednu, a vrag bi upāmtija kako se zovu i Mita i Šita, Kaka, Šlin, Šlon i ća jā znān kako još.

Sidídu one okolo mene i sve me gledadu. Počeli smo vèčèrat. Nīma pòšādi, vèn sve s rūkān. Gūlu ove njegove gospoje zúbiman meso, kidaju i grizu, mèču i pucaju jin kòšćice u jústiman kâ pāsīman.

Poslin vèčere skupile su se još bližje k meni pa me počele škākjat i šćípjat. Ja sān sve púsća, dok me nīj jedna ùgrizla za zátīljak! Ónda san se – za reć van právo – pripā, ùstā san se i iša san sèst izmeju Kneza i Maharāde. Stā san se š njiman razgovarat i kazíva san knezu o māškaran u Splitu i drugin našin stvariman.

Stāli smo táko cīlu noć do zore. Mi smo se tri òvāmo razgovarali i pili kâ niki dèkot, a njègòve su se žene māmīle i vājale gole po zemji i svašta činīle i sve mene gledale i namigivale mi.

Malo daje gòrila je još uvik vatra a Kānibali okolo skakali i vikali i vājali se sa ženān.

Ka' je bilo ù zoru, Maharāda se stā zafalívat Knezu, a ónda mu ja rećen da mu se zafalíjen i da neću tako lako zabòrāvit ovu večer dóklen god buden živ!

To mu je bilo puno drágo ćut, pa zazvīždje, a kà' mu je doša jedan sluga, ništo mu priapje... Sluga pøjde bržje-boje ća, i vrati se trèuć pa pruži knezu jednu mèrtāšku glavu!

– Evo van je daríjen za uspomenu. Ovo je glāva jednèga misionara ća smò ga nāza dva miseca ovòd popāpali.

– Fala van na júbavi ća mi iskažijete, a jā van nīman čin uzvratit.

I táko smo òtīšli ća. Kà' smo došli u vapòr, baci san onu mèrtāšku glavu u more, a nisan bī' mīran dok nisan doša u Kalkütu, pa sān reka Maharādi:

– I ne vòdīte me višje u jovē vaše đie, još mi vlasi na glavi stojū ĩak od pūsti jèžuri!

Carigrad, 10. VI 1921.

Da van píšen ća sān sve ovòd vidi, vājālo bi da van cīlu jednu píštulu napíšen. Pisat ću van šòlo kako san u Sultana bija. Dòlàzin jā da ću u njega, a strāža: alt!

U to skoči jèdån oficijål i pita me da ça ću. Ja mu rećen kojī san i ça san, a on mi òmar učini prezèntīr i òpràti do u tinèl o' Sultana.

Dõjde mi jedan dèbèli kamarijēr – a i kamarijeri su obućeni kâ po tursku – pa mi gòvõri da seden i pričèkan jer da su sad u Sultanu mìništri i đenerali da jemaju šedutú.

– A o šta šedutaju?

– A ne znan, bit će radi inglèške škvådre ça je došla činit dimoštracjūn pri Carigrad.

– An táko.

I tõt san se š njīn još nìkò vrime razgovara dok nisu mìništri i đenerali izàšli. Ònda je kamarijēr otiša u Šultana i reka mu da ja čekàn.

Kamarijēr se vrati: da dojdete odmar unútra.

Dõjden ja u komoru. Sultan je òsrīdnji čovik, jema bradicu à la špànjàla, a smīja na jednèga bjòndastoga Kaštèlanīna iz Dõnji Kàštīli. Pristàvin mu se i zapītan:

– Jeste li dobrè voje, šjor Šultan?

– A eto jesan! Škuzájte puno ça vas nìko nī dòčeka na vapõr jerbo nisan navrime primi telegraf. Ova vražja pošta uvik zakasni.

– Kâ u nās! Oli Tūrčīni oli kršćāni, dosta da su od pošte, Marija i Marija sve jedna kunpānīja.

– Žáj mi je ça su vas ùjāpsili, a čin san dozna, odmar san naredija da vas pūstu.

Vidilo se da je čòvik u bilo žáj ça sū me bili ùjāpsili.

– A kojī je to bī s van?

– To je bi Nõje Matòšić, pokojnoga Pāškè Carasina sin, iz Splita.

– A ça je on ovòd?

– Oli ga poznājete?

– Ne znan ga!

– Ovako bàšètan isto kâ i jā, mòrast, čini ovako prstimàn. On je pīvač.

– Pa ça ste išli u skāndal?

– A ni ja ni on nismo judi o' skāndala, nego je eto tako, moj šjor Šultan, trevila vražja prigoda, a òstāvimo stāt, ça je bilo, bilo.

Svaki pūt ka' bi mu reka šjor Šultan dolazi bi mi na pamet oni vapõr ça se zva Šultān i jedan pas pokòjnog Lovrića, ça sè i on zvā Šultān.

– Je li van drag Carigrad?

– Kako ne, jèma čòvik svašta i čut i vidit. Koliko kanpānèli jemate! A ono ka' dõjde oni remeta na vřj kanpanèla, pa stane vikat'. Da je to u Splitu, koliko bi se svita skupilo.

– A ça ste još vidili?

– Jema, jema pūno svīta ça ne rādi ništa i sidīdu po cīli dan u kafū isto kâ u nās u Splitu, i ça su van se raskòtili pasi, sve je puno, isto kâ u nās po Pjaci i po Rīvi.

– A ça je nova u Splitu?

– Štījen u fõjiman da je ovi dān bilo pūno kiše, kâ usrī zīmè. I tõt smo se još razgovarali i kaziva san mu kako se naši težaci u krnjevālu obućedu u maškare po tursku, u bīle bñnice, pūšu i jašu na konjima priko Rive.

- To je delicija vidit i slušat kako divānu deboto po tursku i sve ervācki govōru i narod sve razumī i smīje se.

— Onda san ja òtīja pōc, a on me ferma da òstānen š njin na obīd.

- Ajde, ostat ću da ne mīslite da se ne denjān.

— Jimo mi a sve niki kamarijēri kâ bāki. Sve niki judi jaki i debeli kâ prājci.

- Vidi jin se po tībūju da ovi vaši kamarijeri ne pātu. I za nī jema u kùžīnu sigurno dobro u čunku.

- To su eùnūci!

- Koji to? Nisan jošćec za take jude čūja!

- Oni su uškōpjeni!

- Asti grāju! Za beštije znān a za jude nisan zna. U nās uškōpu konje i prajce, a jema iz Lećevice niki Šetko, ča se zove Tēšija, on je baš vājaj za škopit prajce. A, vidi to, od jūdī nisan zna. Svašta li čōvik u svitu more čut i vidit! A zašto su uškōpjeni?

- Jerbo oni čūvadu harem!

- Koji to ārem?

- To je di mi tiščīmo naše žene, būle!

- Sad razumīn! Vidi vrāžjēga ādēta! A jemate li vi koliko žēn?

- Jeman devet!

- ĩi Mānde!

- A ča ne jīte?

- Čekajte jedan čas. Zabōrāvi čōvik i jist, kā' sve ovo čuje. Koji obīd. Pūste pīatānce, sve jedna za drūgon, ma mi nī bilo puno drago jerbo je bilo sve cukron po tūdēšku.

- Jeste li kako obidvali? – pita on mene.

- A eto tāko. Jā ću van u čunku reć: izī san dēbōto sve pīko voje. Sve je nīkako rītko i slako. Nīma ča u nās, evo sada, brāvjēga mesa od lōnze, pa lēšo i šālše o' pòmīdōri. Kā cukar!

- A vidite da van je drago slāko!

- Nij ven to se užā reć tako. A za vēcēru isto brāvji brižjōli na gradēle, pa dobro papra! Bog me sāpe, kā' ne morete tri litre vina popit poslin večere.

— Poslin obida smo pili crnu káfū i kamarijēr me doni lulu, i ja zapālin i to pīko voje samo da se čōvik ne bi ofēndīja.

— *net dī ot:*

— Evo san van doša di za vazda grē se!

— Judi moji, to san van lētīja kâ tić jedan, sve od oblaka do oblaka, dok nisan doša na rājskā vrata.

— Kā' san doša na vrāta, pōglēdan kroz būžu o' kjūćanice! Pūsta svitlost iznūtra dēbōto me oćōrila desno oko (jerbo se uvik desnīn okon gleda kroz kjūćanicu – i iz puške se puca).

— Stojīn ja tāko niko vrime i u zadnje se riščān pa zāklāpan.

- Tak, tak!

— A iznutra jēdan glas!

- Ko je?
- Prijateji!

U to se začuju pūsti krakúni trik-trak i vrata se ràstvòru. Ja se malo kà išenpjan, o' pūste svitlosti zažmirin, a kà' san otvòri oči, vidin na vratiman svetega Petra.

Odmar san ga p̀ripozna.

Jema bradu do stùmika a u ruci mu veliki jedān m̀ac kjūči.

- Zdravi!
- Zdravi!
- Kako ste? Jeste li dobrē vòje?
- Evo po starašku!
- A jeste i pòstàrili!
- A vi?
- Evo lipo vrime!
- A koji ste vi?
- Ja san M̀arin, konrišpodēnte o' GROMA iz Splita, mogu li ulist?
- Čekajte jedan čas, čekali smo vas jer smo primili bulēntin od p̀ompe f̀unebre, ma vaja da p̀rin pogledan u vakētu mogu li vas m̀l̀at.

I ūje jopet on unūtra pa mi zàtvòri vrata u čūnku.

Sēden ja t̀ot na jedān oblak. Čeka san višje o' dvi ūre.

Poslin nikoliko vrimena jopet se vr̀ata otv̀araju.

- Mogu li ulist?
- Ŕ! Ne mogu vas pustit. V̀aj̀a da grēte najprin tri ure u P̀urgat̀orij.
- Ma ste me činili čekat.
- A ū mislite da je naša kancelàrija k̀a u v̀as na sudu oli poglavarstvu pa da se m̀dre odmar ǹac! Koje m̀i sve redištire tišćimo, to ǹi laka stv̀ar. Pa ovi d̀an su u nas bile fešte j̀erbo je doša svēti Otac papa, pa je bilo i mrvu konfužjuna. V̀azm̀ite u jobzir!
- A sada g̀ovòrite da mi tok̀a p̀oć tri ure u P̀urgat̀orij.
- Samo tri ure. Jedna van je ura za to ča s̀u van bile drage kamalijēre, druga van je ura za to ča v̀an je bilo dr̀ago dobro jist i pit, a treća za oǹo ča v̀an je bilo drago dik̀od zabeštimat.
- Asti gr̀aju!
- Graju oli ne graju, eto van t̀ot doli vr̀ata o' P̀urgat̀orija, a do tri ure ću van otv̀orit i onda ćete ulist.

Onda san jopet seja na jedān oblak i evo san van ovo napisa. Bacit ću pismo u k̀ašētu ča je kraj vr̀ati, pa se nadan da ćete primit u redu jerbo i u ǹji jema pošta dobro funcjonávat k̀a u ǹas.

Grēn sada doli na vr̀ata o' P̀urgat̀orija zàkl̀apat, pa ću van jopet pisat, čin buden u mog̀jstvu.

Raj, 23. III. 1922.

Evo san, fala Bogu i Oǹoj od P̀ojiššana, doša donapokon u Raj. U ono četèr ure ča san st̀a u P̀urgat̀oriju – a bile su dèb̀oto k̀a četèr godine – v̀as san se išpurga. I tilesno, i duòvno, i svakako. Ne znan ni j̀a kako san ono iz̀aša!

I tako ti dōjden na rajska vrāta.

Čin san zàklāpa, odmar su se počeli okrakunávat krakuni i vrata se rāstvòru.

Pūsta svitlost zablīščila, da san dēbòto oćóri.

Na vratima pristūpi sveti Petar. Odmar me pripozna.

- Ote naprid kà' ste vī!

- Fājn Isus!

- Vazda budi!

- Kako je bilo?

- ti, i čin san reka samo ovo: āsti, odmar san bržje bōje izusti: Mānde!

I to me spāsilo jer je sveti Petar jūšto bī kà ūzđiga ruku, i ja san se jūr bi vidi nīkoliko ūri jopet u Purgatōriju.

- Ujdite i ājdete naprid i budite nepogrešiv, jerbo ūčinite li koju makaronādu, mòre van grūbo izāć.

Tòt se š njiman pozdravin i ūjden naprid.

Ča cēte vi vidit, križ ti - ne... jopet se dēbòto inšenjān.

Ne's se inšenjāt! Pūsta svitlost, pūsta mužika, orkēstre, tāmbarašice, armo- nike - na ijade, na miljune!

Svuda pivanje, svuda se līpa rič čuje, a neceš čut beštīmju da dāš - oti san dēbòto reć: Gospu!

Pūsti vonji sve samo o' dobri bokūni! Svūdā se pečū jānci, fažanāju patke i zeci, čuju se vonji od brūjēti. Tòt se jī i pije i jema svakakvoga blaga božjega.

Āndeli pečū i kuvaju i mīsidu zlātni krv.

Koja dēlicija!

Gledan ānde. Jema māli i veliki. Oni māli svi su goli i svi su muški! Svi su debēli, bjōndasti i rīcasti.

Oni veliki svi su līpi i svi u vēštālje. I oni su svi bjōndasti i jēmāju bōkule sve do ramēn.

Letīdu, pivaju i trumbitāju. Jema ji na miljūne, ko bi ji izbrōđ !

Kà' san dōša u jovī prvī ļajlung, kà nīka tranzēna, seden za jedan stol da ću čakod rúćat.

Bilo nas je za stolōn na ijade, a stol je bī dūg, morete kalkūlāt, kà iz Splita, līpo do u Klis, ako ne i daje. Tòt āndeli činū od kamarjēri i nosu ti svakog blaga božjega i sve kà mukte, ne trība ti se mislit za platit. Ča kōd oćeš; ča ti kōd srce zāžēli, āndel ti doleti s pjātom u ruci i stavi pri tobon, a ti jīš!

A pit? Jema crnoga, bīloga i òpòla i ona vina kà u Slāvōniji ča moreš popit demejānu a da ga ne cūtiš u glavi. A mužika prez pristānka okolo tebe kà kà' bi governatūr doša u Split.

Sve sāmi fūrēšti svit okolo mene. Činīlo mi se bit na Mālu gospu na Solīn, pa da sidīn s Brāćaniman za stol. Nikoga ne poznajēn. Odmar san razūmīja da jema malo Splīćani u rajū. A kako cēte da ji bude kà' Splīćani ne živu vèn o' bēštīmje i drugi smrtni grījov.

Nisan vidi jošćec ni jednoga iz Splita.

Kà' san ruča, ùstànen i počnen odit naprid.

Svuda réstu rùsule i gârifuli, a jema i frùta. Càte i mlùni, fažòlèt, biži i svaka druga gràcija božja.

Svak je vesel, svak se smije i piva, kà da je sokolski ples. Isto onàko. Svak lipo obučèn i škrikolàju mu gète. Grěš naprid a konfužjùn kà da je Sùdámja.

Pùsti šušùr i sve veselo i sve fùrěšti.

O'kad san ovòd sve to lipje i lipje. Boje i ne more bit. Bome, kà u Raju! Ne ràdin ništa, šètan, jìn i pijen koliko me voja. Di ćete lipje!

Ne ràdin jërbo ne triba radit.

Andèli – a jema jì na miljune, veli i mali – oni radu sve. Ruke na škinu i šètan. Ako me nìj voja šetat, seden u kàròcu, oli tònòbil, oli rějoplan, pa di zamislin onòd se nàjden. Da me voja, mogu i dese pùti na dan jist, i to ča me voja. Dòjde ti andèl i ti mu rečeš: Dajte mi pjàt tripic o' jànca, oli pùlàstra, oli ča te voja, i on ti odmar donese. Ča zamìsliš pit, ono i piješ. Jò crnoga! Kànkari me ràstočili kà' ga ne bi Jùti platija po 40 krun, kaki je. A bilo? A òpòl? Jedno boje od drugoga!

Dikod, kà' se ono malò boje pròmìslin, da nìj bìlo za òstàvit Split, dèbòto me žaj ča nisan i prìn umra.

Ja se malo s kin družin, jërbo malo koga i pòznàjen. Malo san ovòd naša svità iz Splita. Sve dèbòto sàmi fùrěšti.

Sve sàmi svit o' šèsta i priko načina jùsak.

Sidìn danas za stolòn, pa san višje jà izija, vèn pètnàjst ča su sidìli do mene. A popi san za trideset njizi. Nego mi se danas dogòdila jedna grùba stvår.

Doša mi je jedan andèl, zamòlìja me da seden u rějoplan, pa mi reče da sveti Petar želì s nàmon ništo gòvorit.

Poslin dva minùta eto na u kancelàrìju.

– Mòj šjor Marìne – govòri meni sveti Petar – čuju se o vån grùbi glàsi. Ovòd vaja da ste nepogrešiv, a vi ste jučèr pili malo suviše. Tužba je još na vàs da ste se intrigàli u jednu kòlùdricu, i da vas nìj jedan andèl istìra, mogla se dogòdit i sàblazan. Ča jemate vì na tò rec?

– Nàjprìn, vajà da znate da san jemà u glavi dva žmùlam vina suviše.

– To ne smi bit!

– Znan i jà, ma san ču nike erjave glase iz Splita, pa da mi to pròjde, pòpi san nìkoliko žmùli crnega.

– A koje ste erjave glase čuli?

– Jemà san čut da presesùn o' Velega Petka nìj vajàla ništa i druge nike stvåri.

– Ònda van je to prošćeno, ma se drugi pùt čuvajte.

A ònda, da van rečen pràvo, su mi ruke malo boje polètilè, a uto je doša jedan andèl i uredova je, a jà san se skùžà da san malo vñetan.

– I zato ča ste bili malo vñetan neka van je za ovi pùt prošćeno, ma se čuvajte unaprid. Nemojte pit priko ònèga ča ne morete podnìt, i da van ruke višje ne pòlètu jerbo ćemo van stavit mužàrjòle na ruke!

- Pròstite mi, neću višje.

- Za ovì pùt neka van je prošćeno, ma ako se ne pòpràvite, nećete bit dòstojni da ovòd òstànete, pa ćete svršit u Pàkàl!

I s otìn san òtìša ća vàs smūćen.

Raj, 4. V. 1922.

Uto ća mi tãko govorimo, trću kã ozdãl tri na konju.

Jo ća sãn se pripã! Koji jũdi, koji konji! Jemadu sabje, deměškĩnje, kopja, a topuzĩnan se jĩtadu po 200-300 metri u jãrju pa dõčkajju u zube.

Kõnjĩ trćedu kã letĩdu. Kroz nozdrve jin grě pãra, kã dim. Jo beštij! Ne bi balancũn moga podnĩt koliko bi oni mogli dognat tupine.

Kã' sãn se malo rãzabra, pĩtan ja:

- Kojĩ su ònò?

- Ovo je světĩ Jure, Kraljević Marko i Miloš Obilić.

- Asti grãju! A ko bi se intrĩgã? Koliko bi ijad fašisti iz Rĩke isprin nĩ bižãlo!

- Oni ćuvaju Raj, da ne bi doša koji đaval, oli zmaj, oli aždaja, koga potãntat.

- Razumĩn, to su oni kã u nãš drzãvni policjõti na konju. Kã' su došli blizu nãš, fẽrmãdu se i poćmu se razgovarat s don Āntõn.

Gledan ja nĩ - a najvišje Kraljevića Marka.

Jo, koji kũs ćovĩka! Prsi kã u bivola, a di su mu bĩrci, a pũlac - bogzna koliko bi moga na dan uskõpãt. A põpĩt?

Vidi õn da ga jã gledan, pa me oštro zapĩta:

- Što je ti, neznana delijõ?

A ja san se vas đrća, pa mu rećen:

- Evo lĩpo vrĩme!

A don Ante mu reće:

- Ovõ je jẽdãn iz Splita.

On me još õštrĩje põglẽda, a jã njemu:

- Jeste li dobrẽ võje?

- Nestrpljiv sam. Kaži meni, po Bogu brate, je li potreba da siđem opet dolje?

- Ne razumĩ se ništa. Tẽlegrafi govoru: stvãr će se riješiti na prijatejski naćin izmeju obe dižžave, pregovori se vodu prijatejski, na prijatejski naćin je cijela stvar upućena i tako daje!

- Nema od toga ništa!

- A ća je trĩba govõrit! Ol prĩn ol poslin - reka san jã u Londonu Loyd Georgeu da ćemo se mi š njiman zãfãstat.

- Eto onda mene!

- Nemojte prišit. Bit će trke priko Krke, rećemo li samo - Ānda se oni s nan põzdrãvu, i opet põlẽtu kã niz to poje rãvno u vãs lět, da te bilo straj i gledat.

Jesi li vidijã, moj Marĩne, ko ovde ćũva red, ćũvaj mi se i tĩ, da te ne uvede ćakod u napast, i da se oslõbõdiš od svakega zla.

Ćũvan se i ćũva bi se, a ća ćete jopet kã' je narav ona vrãžjã!

- Kako to? - pĩta me don Ante.

– Ma, eto vidite. Dok san bi na onon svitu, tri su mi stvāri bile drāge.

– A šta to?

– Ženskā mi glāva nij bila nikad mrska. Da vi znate koliko san ja kamālijêri upozna, pa to ne mogu zabòr ìt. Ônda mi ni' bilo mrsko ìzìst po kojī dobri bokūn i pòpìt po kojīn žmūl vina, ka' je dobro, a treće, kâ svakomen Spliçaninu, grē iz jūst bēštīmja kâ mliko.

– Grūbe tri stvāri.

– I to je sve u krvi, a krv malo prāsaška, pa ko će to izličit?

– Gledaj se i čūvaj se, a dojdī drugi dan u mene pa ću ti mòlīt Boga i blagoslovit ću ti kojī bokūn robe.

– Dobro je, a kojī bokūn da donesēn?

– Donesi ča te voja. Kòšjuu oli kaparān, pās, a mùdānte svakako radi kamālijêri.

– Dobro je.

– Ajde, Bog, stōj mi dobro.

– Zbogon van i fala van!

Pòzdrāvi sān ga, pa sān izī sāmò pò tèrīne bakalara i malo janca na bokúne s bižiman cukarīniman i mrvu makarūni.

Sad vān ovo pīšen i ne pījen vēngo po pò litre crnega i zagrižen po kojī ravānēl i bogovan.

Raj, 25. X. 1922.

Da niste od *Groma*, bili biste jūr u Pakāl, a isto van nēće bit kâ dōsad da ćete samo jist i pit i ne radit ništa. Od danas unaprid vajā da čakòd rādite. Ča znate?

– A, Bože mōj, znān kòpāt, zalívāt kúpūs, tùrnjāt i moga bi bit kâ šorveljānte.

– Svi vī iz Splita biste oīli nadgledāvati a nikor ne radit. Ájdete i čūvajte se, a kad nan bude čakòd pòtrība, zvat ćemo vas.

Od ònēga dneva su me višje pūti zvāli na ràbòtu, a od nikidan su me zvali tùrnjāt.

Dōjđen i nājden tot: Bārtula Vīckòtu i brata mu Marīna Slivādu, Marīna Puizīnu Síngo, Pašku Dvòrnika Pátka, Matu Treūrsiça Āsa.

Tòt smo radili, o kad smo deštīgāli – kako je ovi dan doša novi bakalār – spravili su nan bakalara s kunplīriman i līpo smo se prošli i u zadnje zàpìvali naše starīnske splitske pisme. Tòt smo jedān drugomen stali nazdrāvjat. Najprīn počēn jā:

– *Isukrst se rodi*
u kipu dišća,
Bog živija
našega Bartula Čúlića!

A on meni:

– *Meni zimi*
puno noge zebu,

*a sada pozdravjān
našega Marina...'*

Onda ja Trèursièu:

– *Uvåtija je macakāni
jednēga pāsa,
sada ja pozdrāvjan
našega Matu Àsa!*

A on meni:

– *Bija san u gradu
i vidi san jednēga mūta,
a vi ste šjor Marīne
būža od kondūta!*

I bili bismo išli daje da nī Marin Sīnko reka da ča ćemo se svađat pa zàpìva:

– *U jovōj je kući
razbijèna kùpa,
zato živili mi, svo društvo, i prijatelji,
i judi pošteni, i k vragu i skāndal i svādba,
i tako daje i cīla kunpànija,
i naše vesēje i živili
Svi uskùpa!*

Onda smo se još boje nazdrāvjali i zabavjali, i jā prvi put jopet nazdravin
Dvòrniku:

– *Veselimo se braćo
kad se vidismo,
tuga i žalost prōjde
kad se sastasmo!
Līpo ime Páško,
Bog ga živija!
I mlogo lita
Sretan bija, bija,
Mlogo lita i živijaaa!
I živija, i živija, i živijaaaaaaaaa!*

I tako daje sve redon jèdān drugomen.

Sve je do sad bilo dobro, a sad dolazi ono ča je bìlo moja nèsrìca.

Zabòrāvi san van pisat da nas je za stolōn poslužívāla nika Kaštèlānka Man-
dīna, ča pere pjāte i ostale sude u kùžīnu. Līpi kūs cure i sva kâ búbak. Došla
ona zdízat pjate sa stòlā pa jednē bòte prignīje se priko mene i pritiska me
lūnbuliman. Ča ćete vī vidit!

Nisan o' driva, a onō san se jucki nabúbā bakalara, napija par žmūli novoga
i borami ja nju ušćīnen, ma dòbrō, a ona meni:

– *Smradeeee!*
– *A ja njōj:*

– Bija san fèrâton u Kàššila,
pa je fèrâti pukla šina,
a sada da si mi zdravo,
Moja drâga i lipa Mandîna!

Bilo jon je drâgo i nasmijala se, a jã jon nãmîgnen pa ona dôjde jopet krâj mene prîdízat pjãte, a jã – ne budi lin – njũ za lûnbule.

Utečẽ ona u kužînu, a ja za njõn. Nisan njânka dôšã do njẽ, a dva anđela mene: Ź! Nisan ja bi' ni vidi anđele, jer su se priobûkli kã detèktîvi. I tõt me ujãpsu. Kã' su me doveli pri' svètoga Petra, vidi san na njemu da je vãs smûćen, i da mu je žãj za mène. Gleda on mène i svè mučî. Meni je pâ òbrãz.

– Ovo van je treća i òvèga puta čete se m'ušno moć spásit!

Ja san se počẽ bránit i govórit mu da jã nisan kriv, vèn da mi je bakalãr i vino užgalo kãrõnjsku i pr'asašku krv.

I nîj mi vãjãlo ništa!

Ako sada usporedimo, leksik, posebno u prozodiji, a posebno u slučajevima *doppelakzenta* (ponajviše na dvosložnim riječima), vidjet ćemo da se Uvodićev tekst i Kovačićev u frekvenciji podudaraju. Ne samo da se podudaraju u tome nego i u ostalim gramatičkim područjima, osobito u leksiku (tudicama). Frekvencija takvih obilježja u oba teksta pokazuje da se u *dva sukcesivna naraštaja prve polovice 19. stoljeća* u splitskom razgovornom jeziku (vernakularu) gotovo ne razlikuju.²

Rječnik

- ãbtajlung**, -a m = odio, razdjel (njem. abteilung)
ãdet, -a m = običaj, navada, navika (tur. adet)
ãlt, uzv = stoj (vojnička zapovijest), uzvik (njem. halt)
ãptak, uzv. = uzvik, zapovijest (komanda) (njem. habt Acht)
balancûn, -a m = kantar, velika vaga (tal. ven. balanzone)
bãšëtan, -a, -o = nizak, onizak, niska stasa (tal. basso)
bèštîmja, -e ž = psovka, ružna besjeda, kletva (tal. bestemmia)
bîž, -a m = grašak (tal. ven. biso)
bjõndast, -a, -i pridj. = plav, plavokos, plave pûti (tal. biondo)
blãgo, -a s = u frazi »jema svakakvoga blaga božjega = ima što ti srce zaželi«
bõkul, -a m = kovrča, uvojak (ven. bucolo, tal. boccolo)
bokûn, -una m = (tal. boccone)
bõta, -e ž = mah, put, jednom, jedan put (tal. botta)
bračûlèt, -a m = narukvica (tal. braccialetto, ven. brazzaletto)
brîžjõla, -e ž = meso na žeravi (tal. ven. brisiola)
brñnica, -e ž = suknja (tal. bernia, lat. vestis hyberna)
brûjèt, -a m = brodeto (tal. ven. bruetto, broeto)

bulèntîn, -a m = obavijest (tal. bolletino)
bûža, -e ž = rupa (tal. ven. busa)
čûkar, -a m = šećer (tal. zucchero, ven. zucarò)
ďále, pril. tĕk, jedva
dĕbòto, = gotovo, zamalo (tal. ven. deboto)
dĕfcija, -e ž = divota, dragost, slast, uživanje (tal. delizia)
dĕmejâna, -e ž = pletenka, trbušasta opletena boca (tal. ven. damegiana)
dĕnjât se, -ân = udostojiti se (tal. degnarsi)
dĕštrigât, -an = uništavati, fig. pojesti, osloboditi se čega (tal. ven. destrigarsi)
ďita, -e ž = izlet (tal. gita)
erjâv, -a, -o pridj. = rđav, slab, loš
fâjn = pozdrav (skr.), »hvaljen Isus«
fazanâvat, -ajen = pripremati kakvo jelo na način fazana (tal. ven. fasanar)
fazòlĕt, -a m = mahune (povrće) (tal. ven. fasoletò)
fĕrâta, -e ž = vlak, željeznica (tal. strada ferrata)
fĕrmât, -an = (za)ustaviti, zadržati (tal. fermare)
fĕšta, -a ž = blagdan, praznik, svečanost (tal. festa)
fôj, -a m = novine, list papira (tal. foglio)
frût, -a m = voće (frutto)
funcjonâvat, -âjen = funkcionirati (tal. funzionare)
fûrĕšt, -a pridj. = stran (tal. foresto)
gâriful, -a m = karanfil (tal. ven. garofolo)
governatûr, -a m = namjesnik, guverner (tal. governatore)
grĕ, 3. lice sing. **prezenta** = ići, ide
grâja, -e ž = dračavo grmlje, u frazi, uzviku čuđenja »âsti grâju!«
grâcija, -e ž = milost, u izrazu »svaka milost božja«, sve što se najljepše i najbolje može zamisliti, npr. za jelo (tal. grazia).
gradĕle, pl. = roštilj (tal. ven. gradella)
inšĕnpjât se, -an = smesti se, začuditi se, zapanjiti se, zabezeknuti se (tal. ven. insemiarse)
ispûrgât, -an = očistiti (tal. purgare)
intrigât se, -an = dirati se, zadirktivati se (tal. intrigarsi)
jârja, -e ž = zrak (tal. aria)
jûcki, -a, -o pridj. = ljudski
jûšto, pril. = upravo, tĕk, baš (tal. giusto)
kafâ, -e ž = 1) kava, 2) kavana (tal. caffè u znač. **kafa** kavana)
kalkûlât, -an = računati (tal. calcolare)
kamâlijĕra, -a ž = sobarica (tal. cameriera)
kamarijĕr, -a m = sobar (tal. cameriere)
kanpanĕl, -a m = zvonik (tal. campanile)
kanočâl, -a m = dalekozor, dvogled (tal. cannocchiale)
kânkar, -a m = rak (bolest) (tal. cancro)
kaparân, -a m = težački kaput (srednj. lat. capparò, tal. capperone)
kâròca, -e ž = kočija (tal. carozza)
kârònjjski, -a, -o pridj. = nevaljski, lupeški (tal. carogna)

kàšëta, -e ž = poštanska kutija, sandučić, pretinac (tal. casella)
kjučanica, -a ž = brava
kòmöra, -a ž = soba (tal. camera)
kòndüt, -a m = zahod (tal. ven. condoto)
konfužjün, -a m = smutnja, zbrka, pometnja, nered, metež (tal. confusione, ven. confusion)
konrišpòdënte, -a m = dopisnik (novinski) (tal. corrispodente)
kòšët, -a m = stegno (tal. ven. cosseto)
krakün, -a m = zasun (grč. lat. carassaun, harakion)
krnjevâl, -a m = poklade, princ krnjeval (tal. ven. carneval)
küpa, -e ž = crijep (tal. coppo)
kumpànija, -e ž = društvo, društvanje (tal. compagnia)
kùžina, -e ž = kuhinja (tal. ven. cucina)
lijùfânt, -a m = slon (tal. ven. lionfante)
lônza, -a ž = pečenica (tal. lonza)
lûnbul, -a m = filet, pečenica (tal. lombolo, ven. nombolo)
lëšo, pridjev = kuhano, najčešće meso, riba, krumpiri (tal. lesso)
lët, -a m = frazem »u sve léte«, u »väs lët«, žurno, hitno
mác, -a m = snop, svežanj (ključeva) (tal. mazzo, mazzo di chiave)
macakâni, -a m = živoder, strvoder (tal. a+mazzo+cani), vjerojatno dalmatinski talijanizam, jer je ven. scortegaor, tršč. scortigador
makaronâda, -a ž = nepodopština, svinjarija (tal., prema tal. ven. macaroni)
makarün, -una m = makaron(i) (tal. ven. macaron)
mänjaömeni, pl. tantum m = ljudožder, antropofag; također na Hvaru, Braču, i u znač. fatalne žene, koja je pokopala nekoliko muževa, višestruka udovica (tršč. magnaomini)
máškara, -e ž = krabulja, zakrabuljena osoba (tal. ven. mascara)
mlün, -a m = dinja, milun, pipun (tal. melone)
mogüjstvo, -a s = mogućnost
mòlât, -an = pustiti, propustiti (tal. molare)
môrast, -a, -o = crnomanjast (tal. moro)
mùdânte, pl. tantum ž = gaće, gaćice (tal. mutande, ven. mudande)
müto, -a m = nijemak (tal. muto)
mužarjôla, -e ž = nagubnica (tal. ven. musariola)
njänka, veznik = niti (tal. ven. gnanca)
ofëndit se, -in = uvrijediti se (tal. offendersi)
oficijâl, -a m = časnik, oficir (tal. ven. ofizial)
pašticâda, -e ž = način spremanja kuhana mesa (tal. ven. pastizar, tršč. pastizada)
pištula, -e ž = epistola, poslanica (u podrugljivu značenju, pejorativno) (lat. epistola, epistula, tal. epistola)
pjâtânca, -e ž = jelo (tal. piattanza)
pomidôr, -a m = rajčica (tal. ven. pomodoro)
pômpa fünebra, -e ž = pogrebno poduzeće (tal. pompa funebra)
pöpäpat, -an = pojesti (tal. pappare)
pòšâda, -e ž = pribor za jelo (žlice, viljuške i noževi) (tal. ven. possada)

potàntät, -an = napastovati (tal. tentare)
presesün, -a = ophod, procesija (tal. processione)
prežentír -a m = vojnička počast (njem. präsentieren)
prišít, -in = žuriti se (tal. ven. pressa)
pùlac, -a m = puls (tal. polso)
pùlàstar, -a m = pile, pilić (tal. pollastro)
redištar, -a m = registar (tal. registro)
ričast, -a, -o pridj. = kovrčav, kovrčaste kose (tal. ven. rizzo)
riščät se, -an = odvažiti se, riskirati (tal. rischiare)
rûsula, -e ž = ružica (tal. rosa)
stät = u izrazu »ostavimo stät« ili »pusti stät«, pustiti, ne marimo, zaboravimo to (tal. lasci stare)
skalät se, -äjén = spuštati se, silaziti (tal. ven. calar)
smijät, -a = sličiti, nalikovati (tal. rassomigliare)
stümik, -a m = želudac, trbuh (tal. ven. stomago)
svadba, -e ž = svađa, prepirka
šâlsa, -e ž = umak od rajčica (tal. salsa)
šest, -a m = sklad, uljudnost, pristojnost »svit o' šesta«, fin (tal. sesto)
šina, -e ž = tračnica
škândal, -a m = svađa, prepirka, buka (izraz »poč u škândal« posvađati se) (tal. tršč. scandal)
škîna, -e ž = leđa (tal. schiena)
škrikolávat, -äjén = škripati, škriputati (za cipele) (tal. scricchiolare)
šküzät se, -an = zatražiti, zamoliti oprostjenje zbog uvrede (tal. scusarsi)
šôlo, pril. = samo, jedva, tĕk (tal. solo)
šorveljâte, -a m = nadzornik, nadglednik, čuvar (tal. sorvegliante)
špâncëra, -e m = građanski šešir (za šetnju) (tal. spaziare, njem. spazieren, + tal. suf. -êra)
šít, -jen = čitati (čitit)
šušûr, -a m = buka, šuškanje (tal. sussurro)
užät, -an = obećavati, navaditi se (tal. usare)
tërina, -e ž = (veća) duboka zdjela (tal. terrina)
tînel, -a m = soba za primanje (u stanu), blagovaonica, soba za dnevni boravak
tîščät, -in = držati, hvatati
tòkät (impers.) = trebati, morati, zapasti koga što (tal. toccare)
tôt, pril. = tu
tranzëna, -e ž = pregrada u crkvi odijeljen dio crkve (lat.)
trumbität, -an = trubiti, trubetati (tal. ven. trombetar)
tùdëski, -a, o pridj. = njemački (tal. tedesco)
tûrnjät, -an = gnječiti grožđe **u turanj** (u turnju)
väkëta, -e ž = registar, trgovački dnevnik troškova (tal. vachetta)
vapôr, -a m = (paro)brod (tal. nave a vapore)
vën = veznik, nego
veštälja, -e ž = haljina, odjeća (duga) (tal. vestaglia)
vinëtan, -a, -o pridj. = pripit, podnapit

vöja, -e ž = u izrazu »dobre voje« (tal. »di boun umore«); „priko voje“ = mrzovoljno

zabeštímät, -an = opsovati, zapsovati (tal. bestemmiare)

záfästat (se), -an – u Splitu, također u Uvodića, ima primarno značenje »zadubiti se u kakav rad, posao, potpuno biti obuzet čime, tako da osoba koja se **záfästala** ništa ne vidi i ne čuje oko sebe«, danas se to značenje sužava na jelo, osobito na posljedice požudna jela, pa jede li tko požudno, proždrljivo, sav će se **záfästat**, tj. zamazati hranom koju jede; čuje se danas, osim u Splitu, na Braču i Hvaru (zahvastat se); Akademijin **Rječnik** ga i bilježi samo u liku **zafasnuti se** a i ta jedina potvrda je iz rječnika kosovsko-metohijskoga dijalekta – upravo u značenju što ga ima i u Splitu; **Čakavisch-deutsches Lexikon** ima ga kao **zafäsnut** sa značenjem zamazati se, zaprljati se (primjer iz Dračevica na Braču)

zàkläpat, -an = zakucati, pokucati

žmül, -a m = čaša (lat. modiolus), P. Skok, Naša pomorska i ribarska terminologija na Jadranu, Split, 1933, str. 94.

Bilješke

¹ Milan Rešetar ga je (op. cit.) opisao, objasnio mu karakter, strukturu, genezu, funkciju i ulogu u razvitku od starije prema novijoj akcentuaciji:

»a us *vodā-rūkā* wurde also zunächst die Uebergangsform *vodā-rūkā*, wo die erste Silbe (steigend und) *stärker*, die zweite dagegen *höher* ausgesprochen wurde. In einer weiteren Stufe der Entwicklung wurde dann aus *vodā-rūkā* das gewö iche štokavische *voda-rūka* einfach dadurch, dass die (ursprünglich betonte) zweite Silbe unter den am Ende der (nunmehr stärker hervorgebrachten) ersten Silbe erreichten Ton sank, mit anderen Worten, nachdem die zweite Silbe den Nachdruck an die erste verloren hatte, gieng für sie allmählich auch der Hochtton verloren. Damit soll aber nicht gesagt sein, dass die neuere Betonung *voda* sprungweise aus der Mittelstufe *vodā* und diese aus der älteren *vodā* sich entwickelt habe: selbstverständlich gieng die eine in die andere allmählich über, so dass eigentlich der Weg von *vodā* zu *voda* durch eine ganze Kette von Mittelstufen führte, welche in verschiedenen Abstufungen den allmählichen Uebergang des Nachdruckes und dann auch des Hochttones auf die erste Silbe vermittelten; die Formel *vodā* soll daher alle diese Mittelstufen repräsentieren, welche Nachdruck und Hochtton weder auf der zweiten Silbe (*vodā*), noch auf der ersten (*voda*) vereinigen, vorzugsweise aber diejenige unter ihnen, wo der *stärkere* Ton schon auf der (steigenden) ersten, der *höhere* dagegen noch auf der zweiten liegt. In diesem Sinne kann man also von einem »Doppelakcent« sprechen, und in diesem Sinne werde ich im Folgenden diesen Ausdruck gebrauchen.

Diese letztere Stufe hebe ich so sehr hervor, weil sie nicht selten noch heutzutage in solchen Mundarten anzutreffen ist, welche den Verjüngungsprocess in der Betonung noch nicht vollkommen durchgemacht haben. So wurde zunächst das Vorkommen eines »Doppelaccentes« in einigen südčakavischen Dialekten beobachtet, welche zum grossen Theil schon die neuere Betonung angenommen haben. Bezüglich des Dialektes der Insel Lagosta behauptet nämlich Kušar: »es giebt im Dialekte von Lagosta sehr wenig Wörter ... bei welchen die *reine* čakavische Betonung zum Vorschein kommen würde; ... dagegen giebt es sehr viele Wörter, welche so ausgesprochen werden, dass man in denselben je zwei Akcente hört, von welchen bald der eine, bald der andere stärker erscheint. So z.B. in *zovi popa*, *hvala ti* glaubt man bald *zovī popā*, *hvalā ti*, bald wiederum *zōvi pōpa*, *hvala ti* zu hören« (Nast. vjesnik I, 324.325). Oblak scheint diesen »Doppelakcent« auf Lagosta nicht bemerkt zu haben (vgl. Archiv f.slav.Phil.XVI, 446), doch bin ich geneigt, in diesem Punkte eher Kušar beizustimmen, da auch ich einige Lagostaner nicht selten nach der Formel *vodā* betonen hörte, also mit Nachdruck auf der ersten steigenden und mit Hochtton auf der zweiten Silbe. So ist gewiss auch der Doppelakcent aufzufassen, den Kušar neben dem älteren einer- und dem neueren andererseits vielfach auch im Dialekte von Lumbarda (auf der Insel Curzola) hörte, z.B. *mōlitva*, *udōvica*, *ōčīma* u.s.w. neben *mōlitva* u.s.w. und *molitva* u.s.w. (Nast. vjesnik III, 330).« M. Rešetar, op. cit. Hraste je, kasnije,

zapazio istu pojavu: »... ima govora naših, naročito gdje se sastala novija akcentuacija sa starijom, u kojima je teško odrediti, na kojem je slogu ekspiratorni dio akcenta, naročito u dvosložnim riječima. U takvu sam nesigurnost dolazio i u nekim govorima, a osobito u govoru splitskom.« M. Hraste, O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj, *Filologija*, Zagreb, 1957, 1, str. 73. (Potcrtao R.V.)

»Dogada se da enklitike preuzmu akcent, i to osobito one od pomoćnih glagola *biti* i *htjeti*, kao i one zamjeničke: *če je, Môte? će simu dô; ačaću tâkoje! čaćêtenan donit; ôn nebi, bi virovao, da mûga biše!* Mnogi je takav akcent uvjetovan govornim vrednotama konteksta.« P. Šimunović, *Čakavska rič*, Split, 1977, br. 1, str. 27.

»Kod opisivanja akcenta riječi u splitskom dijalektu najteži problem je odvojiti značajne (tj. fonemske) razlikovnice od drugog velikog broja akcenatskih značajki. Postoji npr. ostatak čakavskog akuta (~) koji se čuje povremeno u oblicima kao što je to genitiv jednine *vodê*. Možemo li na to gledati kao na pozicionu varijantu dugog uzlaznog akcenta kao u riječi *mlîko*? Postoji i ostatak kanovačkog akcenta u riječima kao što je *bôja* (hrvatski *bôja*). U govoru nekih informanata može se čuti postakcentna dužina, iako se ona ne javlja obavezno. Najinteresantniji je fenomen dvostrukog akcenta. Stranac koji sluša Splitsčanina kako izgovara riječ *Sarajevo* dobija utisak da postoji kratki udarni akcent na drugom slogu, tj. *Sarâjevo*, dok Splitsčanin osjeća da je akcent na prvom slogu, tj. *Sârajevo*. I Mate Hraste je imao problema u odlučivanju gdje da smjesti udarni akcent u dijalektima kao što je splitski.« T.F. Magner, Zapažanja o današnjem splitskom govoru, *Čakavska rič*, Split, 1976, 2, str. 87. Ipak bi moj informant (Ivan Kovačić 1897-1987), s kojim sam sate i dane proveo slušajući ga i preslušavajući, kategorički odbijao kad bih ja pokušao izgovarati *ôtac* (»to je vlaški!« rekao bi) ili pak *otâc* (»a to je braški!«), dakle samo je ovo »splitski« – *ôtâc*.

»In describing word accent in the Split dialect the most difficult problem occurs in identifying the significant (i.e., phonemic) features from the welter of accentual phenomena. There is, for example, the remnant of the čakavian acute, heard at times in genitive singular forms of *a*-nouns, *daj mi vode* 'give me some water'. This could, of course, be considered a positional variant of the long accent in *mlîko* (TC *mlijeko*) 'milk'. There is also a trace of the kanovački accent in the Split dialect, e.g., *boja* (TC *boja*) 'color'. One can also hear post-tonic vowel length in the speech of some informants, though its presence seems to be facultative. There is also the phenomenon of double accent, e.g., *sastanak*, alluded to above. Its elusive nature is attested to by the fact that Mate Hraste, a Croatian dialectologist and himself a čakavian-speaker, had difficulties in deciding the place of the accent in the Split dialect.« T.F. Magner, *Diglossia in Split*, Folia Slavica, 1, No. 3, Columbus Publishers, Inc., Ohio, 1978, str. 421.

Ovdje treba napomenuti da se informanti služe suvremenom varijantom splitskoga vernakulara u ustima (ponajviše) studenata ili srednjoškolaca, i to prije deset-petnaest godina.

»Međutim – piše Moguš – rekli smo već, da se ovdje postavlja pitanje fiziologije uzlaznog akcenta u »kanovačkim« pozicijama na čakavskom terenu. Moglo bi se reći da se u čakavskim govorima taj naglasak poklapa s ~ naglaskom, tj. u čakavskom postoji jednadžba: *nôga = glâva = sûša*. To mišljenje zastupa i M. Hraste koji smatra da čakavci (npr. Trogirani) »imaju u svom akcentskom sistemu samo jedan uzlazni akcent (čakavski akut ~)«. Taj naglasak koji nije »iste prirode kao štokavski dugouzlazni akcent (')« zabilježio je M. Hraste također na otoku Šolti i Čiovu.« M. Moguš, *Čakavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1977, str. 60.

»Cfr. također: »Nekad će čitalac naići i na različito akcentuiranje istih riječi. Te slučajeve treba tretirati kao individualne ili fakultativne varijante koje se razlikuju od ispitnika do ispitnika, a nekad čak i u istog ispitnika, pogotovo kad je u pitanju bilježenje tona na kratkim vokalima. U situaciji u kojoj se vrlo teško mogu jednoznačno definirati interferencije između autohtonog i arhaičnijeg čakavskog prozodijskog sustava i novijeg štokavskog bilo je vrlo teško utvrditi stabilan prozodijski sistem, odnosno dijasetem. Kako ova problematika nije centralno pitanje našega rada, nastojali smo da ove poteškoće riješimo onoliko koliko je za ovaj rad neophodno. Isto smo se tako trudili da zabilježimo ono što nam se čini da čujemo, a ne ono što bi trebalo očekivati. Naša je fonetska transkripcija dakle impresionistička. U slučajevima tzv. »doppel akcenta«, na koje Vidović ukazuje u svom pogovoru »Smij i suze starega Splita«, bilježili smo onaj jači, onaj koji je bolje izražen i za koji se može utvrditi da je distinktivan, barem historijski. »Doppel akcent« smo dosljedno bilježili samo u složenicama budući da je u njima izrazitiji: *pîkolo de fôgo, pâštariži, bôndinîente* i sl.« J. Gačić, *Čakavska rič*, Split, 1979, 1, str. 13.

² »Postotak T/M riječi varira od – prosječno – Marulića 1,46% do maksimuma od 30% u dubrovačkim tekstovima u Štandardu, ili do prosjeka od 15,6% u splitskim čakavskim tekstovima u Duji Balavcu (maksimum 25%).« R. Vidović, O frekvenciji romanskoga leksika talijanskog (mletačkog) porijekla u splitskom čakavskom govoru, *Čakavska rič*, Split, 1973, 2, str. 110-111.

»Ukupan korpus riječi T/M provenijencije raspoređen je u golemom postotku na samo tri vrste riječi: imenice, pridjeve i glagole. To su imenice u 52,2-89 posto slučajeva, pridjevi samo 1,9-11 posto,

a glagoli od 0-24,6 posto. U Marulića one su 93,5 posto, u splitskim čakavskim tekstovima Duje Balavca 85,5 posto, u dubrovačkim tekstovima u istom listu 84,4 posto, u dubrovačkim tekstovima u Štandarcu 84,2 posto, u Kovačića 89,8 posto, u Smoje čak 91,9 posto svih T/M riječi. Dakle, od onih kategorija za koje Tagliavini drži da najbolje pokazuju »intimnu kompenetraciju« jednoga i drugoga jezika rekao bih da jedino frekvencija pridjeva igra neku ulogu, ali i njihova frekvencija jako varira od 1,9 do 11 posto. Prosjek bi iznosio 88,2 posto, i to imenica 67,2 glagola 14,9, a pridjeva 6,1 posto.« R. Vidović, op. cit.

¹ »Split ima dominantni regionalni utjecaj na područjima 9 općina (Split, Sinj, Imotski, Omiš, Trogir, Brač, Hvar, Vis i Makarska) s koeficijentom ovisnosti 1,000. Nešto slabiji utjecaj ima na području šibenske, dubrovačke i neretvanske gravitacije, te vrlo slab utjecaj na području zadarske gravitacije. I. Šimunović, *Grad u regiji*, Split, 1986, str. 191.

»Subregije: Splitska – Općine: Šinj, Imotski, Trogir, Split, Omiš, Makarska, Brač, Hvar i Vis (uže); – Područja zapadne Bosne i Hercegovine (šire).« I. Šimunović, op. cit., str. 207.

»U gradu je masa došljaka veća od autohtonog stanovništva, čime se nameću novi socijalni odnosi koji se ispoljavaju sukobima i raspadom tradicionalnog socijalnog urbanog miljea te se stvara novi kojemu je snagu i vrijednost teško odrediti.

U Zagori i na otocima živi stanovništvo koje se vjekovima oblikovalo kao tip po društveno-gospodarskim i geografskim obilježjima. Poslijeratno ispražnjavanje stanovništva iz tih područja teško se nadoknađuje, novo se stanovništvo teško prilagođava tim sredinama, a posebno ono koje je osjetilo prednosti urbanizirane sredine. Sigurno da će nakon burnih demografskih prilika u poslijeratnom periodu stanovništvo biti najproblematičnija komponenta u oblikovanju Splita kao regionalnog grada.« I. Šimunović, op. cit., str. 244.

O sociolingvističkoj strani u suvremenom Splitu u vezi s njegovom subregijom opširnije u mojemu radu – *Jadranske leksičke studije*, Split, 1992, Književni krug (u tisku).

² Kad se već davno činilo da je naša prozodijska norma čvrsta i općenito prihvaćena začuli su se prije gotovo četiri desetljeća disonantni glasovi:

»Jer treba znati da se na novoštokavskom području neka riječ ili oblik pojavljuje s dvostrukim, pa i trostrukim akcentom.« »Takvih slučajeva ima vrlo mnogo u svim vrstama riječi, pa se sad postavlja pitanje, hoće li se za književni jezik odabrati samo jedan od tih akcenata ili možda oba, pa i sva tri.« »Ali u mnogim riječima Pravopisna je komisija uzimala u obzir i akcenatske dvostrukosti, pa je pri odabiranju za književni jezik postupala dvostruko: ako su oba akcenta štokavski pravilna i podjednako proširena, uzimala je oba, a ako se jedan od dvostrukih akcenata proteže na sasvim malom području, uzimala je kao književni akcent onaj prošireniji.« »Priznajući tako i dva akcenta kao književna, Pravopisna je komisija kadšto jedan od njih obilježila kao pretežniji ili običniji. Takav će se onda u pravopisnom rječniku stavljati na prvo mjesto.« Lj. Jonke, *Pravopisna komisija o akcentima, Jezik*, Zagreb, 1957-1958, str. 34-35.

Tako su se i priređivači *Pravopisa* iz 1960. god. ogradili napomenom:

»Priređivači rječnika vodili su računa o savremenoj književnoj akcentuaciji na cijelom našem jezičnom području; zato su neke riječi dali i sa dvojakim i sa trojakim akcentom.« *Pravopis*, 1960, str. 178.

Isto se ističe i u raspravi o našoj akcentuaciji:

»Treba naime uzeti u obzir da ni novoštokavski akcenti – unatoč jedinstvenim principima – nisu na pojedinim riječima pa i kategorijama riječi uvijek identični, nego se u okviru jednostavnog akcenatskog sistema pojavljuju akcenatske dvostrukosti, pa i trostrukosti uvjetovane pojedinim govorima i geografskim smještajem.« Lj. Jonke, *Akcenatska problematika hrvatskosrpskoga književnog jezika danas*, Jezik, Zagreb, 1961-62, 1, str. 2. Tako isto i M. Kravar:

»... koja je i danas – kako se u posljednje vrijeme sve češće i sve šire ističe – u nezavidnu položaju akcenatskoga sistema koji se, formuliran točno prije podrug stoljeća na temelju jednoga narodnog govora i nešto kasnije prihvaćen kao opća norma, nije do danas dovoljno afirmirao u širim slojevima stanovništva nekih naših gradova, među kojima su na žalost i oni najveći – Beograd, Zagreb, Rijeka, Niš pa Split i neki drugi.«

»Kakvi su pak efekti naše današnje demografske situacije po gradovima na kretanje četveroakcenatske norme o tome u stvari nemamo pouzdanih podataka.« M. Kravar, *Problematika naše gradske akcentuacije, Zadarska revija*, Zadar, 1968, br. 3, str. 178. i 182.

³ Vukušić piše:

»... čini se da razvoj nije stao ni na tome nego je došlo i do općeg uzmicanja sporog naglaska iz srednjih slogova prema početku riječi, gdje se onda ostvaruje brzi naglasak: *ekonomski, pėdagoški*,

l' *stodoban, istovremenost*, itd. Ako i ne bismo uvijek na razini norme prihvatili baš sve slične pomake, neprijepona je takva tendencija. U njoj uz novoštokavce i druge štokavce sudjeluju govoritelji svih naših dijalekata. U osnovi je takvih pomaka, čini se, jezična ekonomija, praćena težnjom da se očuva i izražajnost sustava. Do pomaka medijalnog sporog naglasaka ne dolazi u obzir u onim slučajevima gdje se takav naglasak usustavio po kakvu tvorbenom pravilu: u imperativu: *porèci, donèsi*; u apstraktnim imenicama na *-oća, -ota, -ina*: *skupòća, ljepòta, širina*; u pridjevu na *-iv, -ljiv*: *nepogrèšiv, razgovorljiv*. Spori se ne pomiče ni u infinitivu: *opsòvati, kupòvati* itd.« Značajno je što Vukušić započinje i utvrđuje, ta se tendencija sve jače nameće, u gradovima, pa onako po zakonu imitacije, djeluje povratno na selo, preko povratnika.

U završnom dijelu članka Vukušić (prije desetak godina, 1982. godine) piše: »Moguća su dva krajnja gledišta: jedno koje se usmjerava prema sve većoj nalasnoj arhaiči i drugo što ide do kraja s tendencijama sustava. Nijedno od tih gledišta ne bi bilo dobro jer su, po svemu se čini, brojna dubletna rješenja u ovom dijelu sustava naša neminovnost. Pritom dakako treba voditi računa o čestotnim odnosima u uporabnoj normi.«

Kako se danas ta tendencija kreće, zapadnoštokavski se akcentat, i prozodija uopće, sve više širi i u najvećim središtima (Zagrebu), i u književnom govoru, putem *mass media*.

S. Vukušić, Zapadnonovoštokavske naglasne tendencije u hidronimima i antroponimima, *Jeziik*, Zagreb, 1982, str. 83. i 84.

M. Kravar je još prije desetak godina pisao (upozoravao i priznavao):

»Ovdje treba istaknuti, pa i priznati da su nastavne teškoće, čak i neprilike oko akcenta kamen spoticanja u naporima naše škole na području jezika, pogotovu u pet-šest naših vodećih gradova, iako se u tom smislu malo što poduzimlje. Uostalom, možda će nam ta kronična glavobolja s četveroakcenatskim sistemom prije ili poslije postati i nepodnošljiva, pa ćemo proučiti u kojem pravcu teče rijeka, bolje reći – teku čitavi sljevovi razvoja i odlučiti se za štogod drugo. Ta imamo na hrvatsko-srpskom jezičnom području, i u gradu i na selu, dovoljan izbor akcenatskih sistema.« M. Kravar, Uz recidiv sumnje u naš četveroakcenatski sistem, *Jeziik*, 1982-1983, Zagreb, str. 45.

»Tko ima običaj pažljivo slušati kako naš svijet iz različitih gradskih sredina, različitih generacija i različitih stupnjeva naobrazbe naglašava strane riječi, među njima i strana imena, ne može se oteći dojmu da se kreće u raznorodnom babelu našega stoljeća, gdje svatko uz ovu ili onu tuđu riječ »priprijeva«, tj. uzima za akcentat što mu prvo dođe na jezik. Taj se nesklad ne očituje toliko u rječnicima, koji rijetko bilježe sve što se govori i čuje, koliko na primjer, na radiju i televiziji, gdje smo u nedostatku sporazuma između »pravila« i »uzusa«, navikli slušati štošta, da ne kažemo – koješta. A mora se priznati da u našim okolnostima arbitraža između te dvije jezične sile i nije tako laka stvar.« M. Kravar, Akcentat stranoga leksika u svjetlu jezičnih kontakata, *Radovi razdio filoloških znanosti*, Zadar, 1987, str. 42.

»Ali i nešto drugo nije čudo, tj. da velik broj žitelja naših gradova širom zemlje, i to upravo onih glavnih, poimenice Beograda, Zagreba i Titograda, uz izuzetak Sarajeva, a i nekih drugih, također velikih, kao Splita, Rijeke, Niša itd. koji se svi nalaze izvan četveroakcenatskih regija ili na njihovu rubu, muku muče s književnojezičnim akcentom i, kao po prirodnom zakonu, *dolaze na »heretičku« ideju: a kako bi bilo da se tu štogod promijeni?*« (potertao R.V.) M. Kravar, Jezično-politički aspekti naše akcenatske problematike, *Radovi razdio filoloških znanosti*, Zadar, 1989, str. 36.

»No stanovit proces urbanizacije našega akcenatskog sistema već je, kako smo naprijed vidjeli, u toku, i to gotovo u svim glavnim gradskim centrima: napuštanje postakcenatskih, pogotovo fonološki irelevantnih dužina, dopuštanje unutrašnje odnosno krajnje silaznosti, odustajanje od prenošenja akcenta u proklizi, a također ujednačivanje neizbrojivih morfološko-akcenatskih tipova, – sve su to danas više ili manje fakultativne pojave, iako ih stroga norma ne priznaje. Ali *gradska akcenatska situacija, osobito kakva je u većini glavnih centara, zahtijeva i dalje ustupke*. Ako do njih ima doći, više je nego sigurno da će prva na udaru biti tonska suprotnost dvaju kratkih akcenata. Time bi se onda dobio opet troakcenatski sistem, ali koliko uistinu »sistem«, to bi trebalo dočekati pa vidjeti.« M. Kravar, ib., str. 48. Na temelju splitskoga iskustva i istraživanja, trebalo bi posebno istaknuti ono potcrtano.

⁴ Još prije nekoliko godina Vukušić se nametnuo ovaj zaključak: »Danas, pošto se u brojnim zapadno novoštokavsko naglašavanje ikavaca utvrdilo kao osnovica hrvatske naglasne norme, više ne govorimo samo u uporabnoj normi novoštokavskih ikavaca nego o naglasnoj normi hrvatskoga književnog jezika. Nju uz mladi ikavski dijalekt kao jezgru uobličuju i brojni sučinitelji, npr. slavonski dijalekt, određeni ijekavski štokavski govori, pa i oni neštokavski ili miješani govori koji s obzirom na odrednice jezičnog ustrojstva imaju istosmjernan naglasni razvoj sa zapadnim dijalektom. Posebno valja istaći da pri utvrđivanju književnog naglašavanja sve veću ulogu ima i autonomna književnojezična prozodijska svijest.

Zbog svega se toga danas već može govoriti i o onim naglasnim usustavljanjima u književnom jeziku koja su odraz neizravnog djelovanja jezičnog ustrojstva mlađeg ikavskog dijalekta na našu standardnu prozodiju.« S. Vukušić, Naglasak participa perfekta u hrvatskom književnom jeziku, *Jezik*, Zagreb, 1985, 3, str. 75.

»To se događalo i još se događa prijenosom svega bitnog iz organskog zapadnog novoštokavskog naglašavanja u književni jezik ili slušanjem toga bliskoga novoštokavskog modela i zajedničkim normiranjem iznutra. Dakle, zapadno novoštokavsko naglašavanje na književnoj razini potječe od organskog zapadnog novoštokavskog naglašavanja, pa mu je po sustavu u bitnome jednako, ali je na novoj, standardnoj razini pročišćeno od svega izrazito dijalektalnoga te obogaćeno svojom unutarnjom, alokalnom tvorbom. Zato ga i treba nazivati književnim zapadnim novoštokavskim naglašavanjem, a budući da je ono podsustav hrvatskoga književnog jezika, valja ga kraće nazvati hrvatskim književnim naglašavanjem.« S. Vukušić, Naglasno normiranje, *Jezik*, Zagreb, 1989, 2, str. 48.

Također:

»Budući da jezična zajednica naglasnu normu kakva je naša može primiti i utvrditi samo slušanjem, a ne čitanjem priručnikâ, od spomenutog normativnog čina hrvatskih vukovaca teku u nas dva različita normativna procesa: s jedne strane Karadžić-Daničićeva kodificirana akcentuacija prepisuje iz jedne normativne knjige u drugu, dok se, istodobno, s druge strane u hrvatskom književnom jeziku normiranjem iznutra oblikuje hrvatska uporabna naglasna norma na osnovi organskog zapadnog novoštokavskog naglašavanja.« S. Vukušić, *ib.*, str. 49.

I konačno kao zaključak:

»Sve izloženo dopušta određene zaključke: prvo, naglasna je norma hrvatskoga književnog jezika nastala normiranjem iznutra; drugo, ta je norma po svome podrijetlu organsko zapadno novoštokavsko naglašavanje, prilagodeno potrebama standardnoga jezika, i treće, uobičajena je potpuna znanstvena svijest i o postojanju te norme i o naglasnom sustavu na kojem se ona temelji.« S. Vukušić, *ib.*, str. 51.

Radovan Vidović

EXAMPLE OF DIFFERENT DOUBLE STRESS IN SPLIT'S CHAKAVIAN (VERNACULAR) FROM THE FIRST HALF OF 20th CENTURY

Summary

The author compares and studies similar texts, those of Marko Uvodić and of Ivan Kovačić, the writers of two successive generations from the first half of the 19th century, particularly their prosody (the double different accent, the so-called *Doppelakzent*), finding that both texts differ only slightly in prosody, but also in other grammatical categories, especially in lexis.